

УДК 338.45

Косьміна В. В.\*

## НАПРЯМИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ФІРМ В НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇНАХ АЗІЇ

*В статті аналізуються роль транснаціональних фірм в експорті нових індустриальних країн Азії, основні сегменти такого експорту іноземних філіалів та батьківських компаній. Також розглядаються типи експортних виробництв транснаціональних корпорацій в регіоні та етапи розвитку їх експортної діяльності.*

**Ключові слова:** транснаціональні корпорації, експорт нових індустриальних країн Азії, прямі іноземні інвестиції, внутрірегіональна торгівля.

*The paper analyses export positions of transnational corporations in Asian newly industrialized countries, the main segments of affiliates and parent companies export. It considers basic types of transnational firms export production in this region as well as stages of such process.*

**Key words:** transnational corporations, Asian newly industrialized countries export, foreign direct investment, intraregional trade.

*В статье анализируется роль транснациональных корпораций в экспорте новых индустриальных стран Азии, основные сегменты такого экспорта иностранных филиалов и родительских компаний. Также рассматриваются типы экспортных производств транснациональных корпораций в регионе и этапы развития их экспортной деятельности.*

**Ключевые слова:** транснациональные корпорации, экспорт новых индустриальных стран Азии, прямые иностранные инвестиции, внутрирегиональная торговля.

**Постановка проблеми.** Транснаціональні корпорації (ТНК) справляють різноплановий прямий вплив на експорт країн, що приймають. Крім експортних операцій філіалів, в цей процес залучені також і материнські фірми ТНК. Нові індустриальні країни (НІК) Азії є прикладом значної залежності експортної стратегії від припливу прямих іноземних інвестицій. Іноземні компанії стали організатором різних типів експортних виробництв в країнах регіону, вони також відіграють значну роль у внутрірегіональній торгівлі цих країн.

**Аналіз досліджень і публікацій.** В. Мельянцеv проаналізував довготривалі тренди зростання експортного потенціалу країн, що розвиваються, зокрема НІК. Він виявив значне зростання позицій цих країн в різних секторах світової економіки і промислового експорту [1, с. 3-18]. М. Фалк в центр свого дослідження поставив питання міжнародного аутсорсингу транснаціональних фірм. В нових індустриальних країнах, як показав цей

\* Здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: професор Рогач О. І.

вчений, фрагментація міжнародного виробництва ТНК породжує значні обсяги внутрігалузової торгівлі напівфабрикатами, проміжними продуктами. Значна частина цих експортних потоків набуває характер внутріфірмового обміну [2, с. 1-3]. Й. Канг, Ф. Джанг розкрили специфіку залучення китайських фірм до процесу транснаціоналізації. Вони розкрили особливості експортної орієнтації китайських ТНК в країнах Південно-Східної та Східної Азії [3, с. 45]. С. Анвар, Н. Лан вивчали вплив прямих іноземних інвестицій на експортно-імпорتنі позиції В'єтнаму, вони простежили особливості структури промислового експорту цієї країни та працевіткої спеціалізації виробництва ТНК [4, с. 39-43]. Не зважаючи на значну кількість публікацій з цих питань, багато аспектів експортної стратегії транснаціональних фірм в НІК Азії вимагають додаткового вивчення і поглибленого дослідження.

**Мета дослідження.** Проаналізувати позиції ТНК в експорті НІК Азії, різні аспекти прямого впливу діяльності іноземних філіалів на зростання експорту цих країн. Розкрити різні типи підприємств ТНК щодо їх впливу на експортний потенціал нових індустріальних країн, а також еволюцію експортної стратегії транснаціональних фірм в цих країнах.

**Виклад основного матеріалу.** Хоча в усіх НІК Східної та Південно-Східної Азії спостерігається висока питома вага іноземних філій в промисловому експорті, існують різні тенденції зміни цього показника. По перше, найбільш висока питома вага ТНК спостерігалася у Сінгапурі (майже 90%) та двох нових індустріальних країнах другої хвилі - Малайзії та Індонезії – відповідно 45,3 та 75,6%. В середньому у НІК другого ешелону цей показник був вищим, ніж у нових індустріальних країн першої групи. Це дало підстави деяким дослідникам стверджувати, що чим пізніше країна вступає в процес індустріалізації, тим вагомніше позиції іноземних фірм в її експорті (виключенням із цієї тенденції є Сінгапур).

По-друге, майже в усіх НІК регіону філіали ТНК неухильно збільшують свої позиції в експорті промислової продукції. В нових індустріальних країнах першої групи найбільше зростання питомої ваги філіалів ТНК в експорті відбулось за останні тридцять років в Гонконзі – в 2,6 рази, Південній Кореї – в 1,3 рази, в Сінгапурі – 1,2 рази. Представники НІК другого ешелону мали також збільшення цього показника – Малайзія на 10%, в Індонезії в 1,6 разів [5, с. 2-5].

По-третє, єдиною країною НІК, де спостерігалось падіння частки ТНК в промисловому експорті був Тайвань. Таке падіння було дуже суттєвим (більш ніж в 2 рази), не дивлячись на зростання абсолютних обсягів експорту розташованих тут іноземних компаній. Цю тенденцію (як і відносно низький рівень питомої ваги ТНК в експорті Південної Кореї) можна пояснити кількома причинами.

З одного боку, це пояснюється дуже швидким зростанням експорту місцевих фірм цих країн і, як наслідок, відносним скороченням частки іноземних компаній. З другого боку, це свідчить про більш сильну орієнтацію ТНК на місцевий ринок цих країн. Крім того ця тенденція була обумовлена також тим, що на Тайвані і особливо в Південній Кореї ТНК значно більше, ніж в інших країнах НІК Азії, покладаються на субконтрактні зв'язки із місцевими фірмами, які і отримують від іноземних компаній експортні замовлення і постачають проміжну продукцію і готові вироби на базі аутсорсингу. Таким чином, статистика цих країн відображує такі субконтрактні експортні поставки, як експорт місцевих, а не іноземних фірм.

Можна виокремити різні сегменти прямого експорту країни, що пов'язана із діяльністю транснаціональної корпорації. Такі експортні потоки може генерувати як діяльність

філіалів ТНК, що розташовані в країні, що приймає, так і їх материнської компанії в країні її базування. Припустимо, що у нас існує філіал транснаціональної фірми в країні А, батьківська компанія цього філіалу розташована в країні Б. Експортний ефект діяльності ТНК буде включати, перш за все, всі експортні поставки підприємств країни А до батьківської фірми ТНК в країні Б. З точки зору батьківської компанії, статистика країни її базування буде відображувати це як імпорт товарів та послуг із країни А в країну Б. Частина такого експорту підприємств країни А буде представляти собою експорт філіалів ТНК, друга частина експорту буде здійснюватися неафілійованими компаніями країни – Б. Експорт філіалів ТНК із країни А в країну Б також має два сегменти. По-перше, це експорт до своєї батьківської фірми, тобто внутрікорпораційні поставки проміжних товарів та послуг або готової продукції. Другий сегмент експорту філіалів буде спрямований на поставки продукції іншим резидентам країни Б, крім батьківської фірми.

З точки зору типології організації виробництва, прямий вклад зарубіжних філій в розвиток експортного потенціалу нових індустріальних країн Азії включає наступні чотири аспекти.

По-перше, експорт внаслідок переробки продуктів і їх складання. Філіали ТНК імпортують незавершені і проміжні товари і здійснюють їх переробку і складання. Завдяки цьому країни Південно-Східної Азії стали головними експортерами працеінтенсивної продукції (іграшки, взуття, одяг, спортивні товари) і деякої технологічно інтенсивної продукції (машини та обладнання, електронні мікросхеми, комп'ютери, мобільні телефони). Як правило, цей експорт транснаціональних фірм здійснюється в межах їх вертикально інтегрованих міжнародних виробничих мереж.

По-друге, експорт через конверсію імпортозаміщувального виробництва. Деякі НІК регіону обмежують імпорт певної промислової продукції, але дозволяють ПП в цих секторах. В таких випадках поєднання дешевої робочої сили із сучасною технологією ТНК дозволило цим країнам розпочати і швидко нарощувати експорт імпортозаміщувальних продуктів [6, с. 22-25]. Прикладом цього є побутова техніка (телевізори, відеоплеєри, фото- та відеокамери, холодильники та ін.), а також автомобілі.

По-третє, експорт нової працемісткої кінцевої продукції. Завдяки зв'язкам із великими мережевими роздрібними торговими системами, ТНК успішно налагодили експорт одягу, взуття та інших товарів широкого вжитку із країн Східної та Південно-Східної Азії на ринок США та Західної Європи.

По-четверте, експорт внаслідок місцевої обробки сировинних матеріалів. ТНК мають кращий експортний потенціал в обробці місцевих сировинних ресурсів, оскільки володіють маркетинговими знаннями, технологію процесів обробки та контактами зі світовими споживачами. На початкових стадіях організації обробки місцевої сировини в НІК (60-80 роки ХХ ст.) ці переваги іноземних філіалів були особливо відчутні, хоча згодом місцеві компанії також набули досвіду такого виробництва та експорту.

За оцінками, основна частина прямого експорту філій ТНК має місце внаслідок переробки продуктів та складання. В Малайзії, на Філіппінах та навіть у Сінгапурі ТНК переважно здійснюють складальну діяльність. В НІК другої хвилі стандартні працемісткі виробни все ще становлять переважну частину експорту, хоча питома вага складальних операцій також зростає. При чому в Таїланді та Малайзії в останні десятиріччя відбувається перехід філіалів ТНК від складальних процесів проміжної продукції та компонентів до складання кінцевої продукції. Специфічна ситуація характерна для Сінгапура. Наявність висококваліфікованої робочої сили перетворює цю країну в регіональний центр високотехнологічної діяльності в розробці, виробництві та експорті нових електронних

компонентів. Фактично Сінгапур ще в середині 90-х років ХХ ст. перетворився в регіональний центр електронної індустрії ТНК в Азії. В той же час виробництво та експорт працездатних стандартних компонентів ТНК організували в сусідніх країнах НІК Азії та Китаї. Що стосується експорту внаслідок переробки місцевої сировини, така діяльність філіалів ТНК найбільш поширена в Індонезії, В'єтнамі, Таїланді та Шрі Ланці.

Слід відзначити певні етапи еволюції прямого впливу ТНК на експортний потенціал нових індустріальних країн Азії. На початковому етапі експортоорієнтовані інвестиції були відносно ізольовані від національної економіки. Такі підприємства ТНК спеціально створювалися лише для експорту, мали відносно слабкі зв'язки із національною економікою і розташовувалися, як правило, в експортних обробних зонах.

Починаючи із 90-х років ХХ ст. і на сучасному етапі, межа між експортоорієнтованими і внутрішньоорієнтованими ПІІ стає відносно меншою, оскільки більшість проєктів ТНК починає орієнтуватися відразу і на експорт і на внутрішній ринок. Приклади таких стратегій транснаціональних фірм дає Сінгапур, Гонконг, Південна Корея, а також і Китай. В цих країнах підприємства ТНК організують великомасштабні проєкти для обслуговування місцевого ринку і одночасно вони експортують свою продукцію.

Наприклад, в останні роки ТНК-виробники телекомунікаційного обладнання змінили свою стратегію. Вони переміщують своє виробництво в країни, які не тільки мають низькі витрати і дозволяють прибутково експортувати продукцію в інші країни, але й мають значні темпи зростання внутрішнього ринку. Таким чином, мотивовані пошуком ефективності ПІІ використовують більш широкий набір переваг країни, а не тільки її дешеву робочу силу. В телекомунікаційній галузі майже всі ТНК перенесли виробництва в НІК Азії. Motorola має заводи в Сінгапурі та Малайзії, Siemens в Таїланді, Індії. Nokia виробляє телекомунікаційне обладнання в Малайзії та Китаї, мобільні телефони Південній Кореї. Дочірні підприємства Nokia та Siemens, розташовані в НІК Азії, експортують із цих країн не тільки нові, але й стандартизовані продукти в країни Європи та інші країни, що розвиваються [7, с. 127].

В загальному плані торгова політика філіалів ТНК в НІК Азії включає декілька стратегій. По перше, це експорт продукції та послуг в країну свого базування. По-друге, це обслуговування регіонального ринку Східної та Південно-Східної Азії. По-третє, це експорт в треті країни, де знаходяться технологічно пов'язані із ними інші філіали ТНК або незалежні компанії. В залежності від стратегії ТНК, її галузевої приналежності, ступеню міжнародності та часових горизонтів зарубіжних операцій може спостерігатися зміна акцентів цих функцій торгової політики. Таким чином, експорт в країну свого базування складає лише частину експорту філіалів.

Особливістю діяльності ТНК в НІК Східної та Південно-Східної Азії є надзвичайно висока активність експортних поставок філіалів в інші країни регіону, тобто розвиток внутрірегіональних торгових зв'язків. Розповсюдження інтегрованих виробничих мереж ТНК в регіоні, тобто глобальних ланцюгів створення доданої вартості, призвело до значних обсягів внутрікорпоративних експортних поставок. Внутрірегіональний експорт філіалів в значній мірі складеться із деталей та вузлів. Значна частина експортних поставок філіалів транснаціональних фірм в країнах НІК спрямовується іншим філіалам та місцевим фірмам-субконтракторам країн регіону. Глобальні ланцюги створення вартості ТНК породжують інтенсивний обмін продукцією в рамках вертикальної внутрігалузевої торгівлі країн регіону. За оцінками, обсяг такого експорту в сусідні країни НІК Азії може перевищувати експорт в країну базування ТНК в 4-5 разів. Розрахунки свідчать, що в останні роки питома вага внутрірегіональної торгівлі в країнах Східної Азії досягла 55% всього їх товарообігу [8, с. 22].

В 2000-ні роки питома вага країн регіону в зовнішній торгівлі коливається від 45% у Південної Кореї до 53-57% у Індонезії, Малайзії, Сінгапура, Тайваню, Філіппін [9, с. 82]. Якщо за 2000-2010 роки експорт країн Східної та Південно-Східної Азії збільшився в 2 рази, то внутрірегіональний експорт зріс у 2,5 рази. Але значна частина цих проміжних регіональних експортних поставок після фінальних стадій ланцюга створення доданої вартості транснаціональних фірм експортувалися кінцевим споживачам в США та в країни Європи. До 40% загального експорту країн Східної та Південно-Східної Азії в кінцевому підсумку спрямовувалося в США та Європу. [10, с. 10]. Третина цього експорту первісно направлялася як проміжні продукти в інші країни регіону, де були розташовані наступні стадії міжнародного виробництва ТНК.

Особливо велику роль в такій внутрірегіональній торгівлі набуває Китай. Сюди прямує все більша частина експорту філіалів ТНК із інших НІК Азії. Наприклад, розташовані в НІК Південно-Східної Азії іноземні філіали експортують таку проміжну продукцію в Гонконг, який виступає, в свою чергу, транзитним пунктом для реекспорту в Китай. За оцінками, Китай ввозить із НІК регіону до 1/3 всього імпорту деталей, напівфабрикатів, та проміжних продуктів [8, с. 21]. Значна частина такого експорту також спрямовується в треті країни – до підконтрольних філіалів транснаціональної мережі (напівфабрикати, проміжні продукти) або до незалежних фірм (готова продукція).

Висновки. Транснаціональні фірми сприяють розвитку експорту країн, що приймають не тільки шляхом прямої експортної діяльності їх філіалів, але й за рахунок закупівель своїх материнських фірм. В нових індустріальних країнах Азії ТНК створили декілька типів експортних виробництв. Особливо важливу роль в експорті НІК відіграють складальні підприємства транснаціональних корпорацій, які експортують працемістку продукцію і напівфабрикати. Значна частина таких проміжних експортних продуктів постачається ТНК в мережу свого міжнародного виробництва, що викликає значні темпи зростання внутрігалузової регіональної торгівлі в Азії.

### Список використаних джерел

1. Мельянцев В. Сдают ли развитие страны развивающимся свои позиции? / В. Мельянцев // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2009. – № 12. – С. 3-18.
2. Falk Martin. International Outsourcing and Productivity Growth / Martin Falk // *Review of Economics and Institution*. – 2012. – Vol. 3. – № 1. – P. 1-19.
3. Kang Y. FDI Location Choice of Chinese Multinationals in East and Southeast Asia: Traditional Economic Factors and Institutional Perspective / Y. Kang, F. Jiang // *Journal of World Business*. – 2012. – Vol. 47. – P. 45-53.
4. Anwar S. Foreign Direct Investment and Trade: The Case of Vietnam / S. Anwar, P. Nguyen Lan // *Research in International Business and Finance*. – 2011. – Vol. 25. – P. 39-52.
5. Athukorala Prema-chandra. Multinational Enterprises and Manufacturing for Export in Developing Asian Countries: Emerging Patterns and Opportunities for Latecomers / Prema-chandra Athukorala // *Hi-Stat Discussion Paper Series*. Institute of Economic Research, Hitotsubashi University. – 2006. – № 193. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hstat.ier.hitu.ac.jp/research/discussion/2006/pdf/D06-193.pdf>.
6. Zhang K. H. China's Export Competitiveness/ K. Zhang // in Zhang K.H. ed., *China as An World Factory*. – London: Routledge, 2005. – P. 21-30.
7. World Investment Report 2002. Transnational Corporations and Export Competitiveness. – UNCTAD. New York and Geneva, 2002. – 347 p.

8. Потапов М. Мировой экономический кризис и Восточная Азия / М. Потапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 12. – С. 19-25.
9. Федоровский А. Возможности и проблемы регионального сотрудничества в Восточной Азии / А.Федоровский // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 1. – С. 82 – 91.
10. Economic and Social Survey of Asia and the Pacific 2012. United Nations, ESCAP, Thailand, – 2012. – 202 p.